Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Kauppi, Teemu

Title: Koulukiusaamista ja kiusaamista koulussa – katsaus vertaisrajat ylittävään kiusaamiseen

Year: 2011

Version:

Please cite the original version:

Kauppi, T. (2011). Koulukiusaamista ja kiusaamista koulussa – katsaus vertaisrajat ylittävään kiusaamiseen. Nuorisotutkimus, 29(2), 45-63.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Koulukiusaamista ja kiusaamista koulussa

– katsaus vertaisrajat ylittävään kiusaamiseen[1]

Teemu Kauppi

Koulussa ilmenevää kiusaamista on tutkittu varsin runsaasti. Useimmiten mielenkiinnon kohteena on ollut oppilaiden välisissä vuorovaikutussuhteissa esiintyvä koulukiusaaminen. Kuitenkin myös opettajat joutuvat oppilaidensa kiusaamiksi ja opettajat kiusaavat oppilaitaan. Lisäksi opettajat kokevat kiusaamista oppilaiden vanhempien taholta. Näistä koulun vertaisrajat ylittävistä kiusaamissuhteista tiedetään toistaiseksi varsin vähän, minkä lisäksi vertaisrajat ylittävän kiusaamisen käsitettä ei voida pitää vakiintuneena. Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten koulussa ilmenevää vertaisrajat ylittävää kiusaamista on tutkimuskirjallisuudessa määritelty ja mitä siitä toistaiseksi tiedetään. Lisäksi artikkelissa pohditaan, millaisia haasteita vertaisrajat ylittävän kiusaamisen erityislaatuinen luonne asettaa kiusaamisen määrittelemiselle.

Kiusaamista koulussa ja työyhteisöissä on kuvattu tutkimuskirjallisuudessa moninaisilla termeillä. Usein käytettyjä englanninkielisiä termejä ovat esimerkiksi *bullying*, *victimization*, *harassment*, *mobbing* ja *abuse* (ks. Einarsen & Hoel & Zapf & Cooper 2003; Keashly & Jagatic 2003; Olweus 2003; Pörhölä & Karhunen & Rainivaara 2006). Suomessa termi kiusaaminen on vakiintunut kuvaamaan sekä koulussa että työyhteisöissä ilmenevää toistuvaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa.

Koulussa ilmenevää kiusaamista käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa mielenkiinnon kohteena ovat tyypillisesti olleet oppilaiden kokemukset keskinäisestä koulukiusaamisesta. Koulukiusaamisen onkin todettu olevan huomattavan laaja ongelma kouluyhteisöissä (esim. Craig & Harel 2004; Luopa & Pietikäinen & Jokela 2008). Oppilaiden välillä esiintyvän kiusaamisen kuvataan tutkimuskirjallisuudessa yleisesti olevan vertaistasolla ilmenevää kiusaamista (peer-abuse, esim. Olweus 1993; 2003; peer-harassment, esim. Graham & Juvonen 2002). Vertaisilla tarkoitetaan oppilaan kanssa suunnilleen samalla tasolla kognitiivisessa, emotionaalisessa ja sosiaalisessa kehityksessä olevia henkilöitä, ja vertaissuhteilla puolestaan viitataan oppilaan vuorovaikutussuhteisiin vertaistensa kanssa (esim. Pörhölä 2008).

Vertaistasolla ilmenevästä kiusaamisesta

nuorisotutkimus 2 2011.indd 45 2.9.2011 17:39:08

on kysymys myös niissä tilanteissa, joissa organisaatiossa samantasoisessa asemassa olevat työtoverit kiusaavat toisiaan. Koulussa tällainen tilanne syntyy esimerkiksi silloin, kun kiusaamista esiintyy opettajien välillä (esim. Cemaloglu 2007; Isotalo 2006; Van Dick & Wagner 2001). Tällöin on kyse työpaikkakiusaamisesta. Työpaikkakiusaaminen saattaa ylittää myös vertaistason rajat. Koulussa näin tapahtuu, kun kiusaamista esiintyy esimiesten ja opettajien välisissä suhteissa (esim. Blase & Blase 2003; De Wet 2010b). Kiusaamisen osapuolina eivät tällöin ole samantasoisessa asemassa olevat työyhteisön jäsenet, koska esimiehillä on opettajia kohtaan huomattavaa määräysvaltaa.

Koulussa esiintyy myös sellaista vertaistason rajat ylittävää kiusaamista, jossa kiusaaminen kohdistuu koulun työntekijään tai työntekijä näyttäytyy tilanteissa kiusaajana, kiusaamisen toisen osapuolen ollessa koulun oppilas. Tällaisia ovat tilanteet, joissa oppilas kiusaa opettajaa (esim. De Wet 2010a; James ym. 2008; Kauppi & Pörhölä 2010; Terry 1998) tai opettaja kiusaa oppilasta (esim. Brendgen & Wanner & Vitaro 2006; James ym. 2008; Twemlow & Fonagy & Sacco & Brethour 2006). Koulussa opettajilla on lakiin perustuvaa kurinpidollista määräysvaltaa oppilasta kohtaan (Perusopetuslaki 2003/477, 7:36 §; 7:36a §; 7:36b §). Lisäksi he ovat vastuussa oppilaiden oppimistulosten ja -prosessien arvioinnista. Opettajien ja oppilaiden välillä vallitsee koulussa tietynlainen vallan epätasapaino siten, että opettaja on statukseltaan oppilasta vahvemmassa asemassa. Heidän välillään ilmenevä kiusaaminen ylittääkin statusasemaan perustuvan rajan kouluinstituutiossa. (Ks. Kauppi & Pörhölä 2010; Terry 1998.)

Kiusaamista esiintyy myös opettajien ja oppilaiden vanhempien välisissä vuorovaikutussuhteissa (esim. Kauppi & Pörhölä 2009b). Perusopetuslaki (1998/628, 3§) velvoittaa kouluja toimimaan yhteistyössä kotien kanssa, joten vanhempien rooli koulun yhteistyötahona ja oppilaiden koulutyön tukijana on merkittävä. Oppilaiden vanhempia voidaankin pitää tärkeinä kouluyhteisön jäseninä. Vanhemmat ja opettajat eivät kuitenkaan ole koulussa yhdenvertaisessa asemassa. Oppilaiden vanhemmat eivät esimerkiksi ole fyysisesti läsnä koulupäivien aikana koulun arjessa. Lisäksi vastuu muun muassa oppilasarvioinnista on opettajilla. Voidaan olettaa, että valtuus arvioida oppilaiden suoriutumista esimerkiksi antamalla arvosanoja tai muutoin määrittelemällä oppilaiden menestymistä tuo opettajalle koulussa sellaista huomattavaa valtaa, jota oppilaiden vanhemmilla ei ole. Opettajien ja vanhempien välinen statusasema kouluinstituutiossa eroaakin merkittävästi toisistaan. Tämän vuoksi myös opettajien ja oppilaiden vanhempien välillä ilmenevää kiusaamista voidaan tarkastella vertaisrajat ylittävänä kiusaamisena koulussa.

Vertaisrajat ylittävän kiusaamisen käsitteet

Vertaisrajat ylittäviä kiusaamissuhteita kuvaava käsitteistö on toistaiseksi vakiintumatonta niin koulun kuin muidenkin organisaatioiden osalta. Oppilaiden ja opettajien sekä opettajien ja oppilaiden vanhempien välillä esiintyvää kiusaamista ei voida kuvata termillä koulukiusaaminen, koska termi on merkitykseltään vakiintunut kuvaamaan oppilaiden välillä esiintyvää kiusaamista (esim. Rayner & Keashly 2005). Vaikka opettajien näkökulmasta näitä kiusaamistilanteita voidaankin pitää työssä koettuna kiusaamisena, tämänkaltaisen kiusaamisen luokitteleminen myöskään työpaikkakiusaamiseksi olisi harhaanjohtavaa, koska kiusaaminen ei ilmene työntekijöiden välisissä suhteissa.

Vertaisrajat ylittävää kiusaamista kuvaavista käsitteistä vakiintunein on alun perin

nuorisotutkimus 2 2011.indd 46 2.9.2011 17:39:08

Bensonin (1984) puheenvuorossaan esittelemä termi *contrapower harassment*, jolla hän kuvaa tilanteita, joissa organisaatiossa statukseltaan heikompi kohdistaa sukupuolista häirintää statusasemaltaan vahvempaansa. Hän käyttää esimerkkeinä tapauksia, joissa naispuoliset professorit ovat kokeneet sukupuolista häirintää miesopiskelijoidensa taholta. Termiä onkin käytetty tutkimuskirjallisuudessa lähes pelkästään kuvaamaan tämänkaltaista sukupuolista häirintää (esim. DeSouza & Fansler 2003; Grauerholtz 1989; Matchen & DeSouza 2000; McKinney 1990). Vasta viime aikoina on esitetty, että termi olisi varsin kuvaava myös tarkasteltaessa ei-seksuaalissävytteistä loukkaavaa viestintää vertaisrajat ylittävän kiusaamisen muotona (Lampman & Phelps & Bancroft & Beneke 2009). Vakiintunutta suomenkielistä vastinetta ei termille ole.

Harvoja koulussa ilmenevää vertaisrajat ylittävää kiusaamista laajemmin tarkastelleita on ollut **Terry** (1998). Hän kuvaa sekä oppilaiden opettajiin että opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista termillä *cross-peer abuse*, jolle sopivin suomenkielinen vastine lienee tekstissä käyttämäni vertaisrajat ylittävä kiusaaminen. Terry on johtanut termin **Olweuksen** (ks. 1993; 2003) käyttämästä käsitteestä vertaistasolla ilmenevä kiusaaminen (peer-abuse). Terryn artikkeli on varsin laajasti huomioitu sekä oppilaiden opettajiin että opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa, mutta vertaisrajat ylittävän kiusaamisen käsite ei ole toistaiseksi vakiintunut tutkijoiden yleisesti käyttämäksi. Termi kuitenkin soveltuu hyvin kuvaamaan kiusaamista niin koulussa kuin muissakin organisaatioissa. Termin puutteena voidaan tosin pitää sitä, että se ei erottele kiusaamisen suuntaa instituutiossa ”alhaalta ylöspäin” tai ”ylhäältä alaspäin”.

Kiusaamisen suuntaa kuvaa esimerkiksi **Branch** (2006), joka käyttää käsitettä ylöspäin kiusaaminen (upwards bullying) luonnehtiessaan tilanteita, joissa alaiset kiusaavat työyhteisössä esimiehiään. Työyhteisöissä ilmenevän kiusaamisen suuntaa on tutkimuskirjallisuudessa kuvattu myös termeillä alaspäin kiusaaminen (downwards bullying) sekä horisontaalinen kiusaaminen (horizontal bullying) (ks. Lewis & Sheehan 2003, Branchin 2006, 1 mukaan). Termillä alaspäin kiusaaminen on viitattu vuorovaikutussuhteisiin, joissa esimies kiusaa alaisiaan, ja termillä horisontaalinen kiusaaminen on kuvattu suhteita, joissa hierarkiselta asemaltaan samantasoiset työtoverit kiusaavat toisiaan.

Näitä termejä ei ole käytetty tutkimuskirjallisuudessa kuvattaessa kiusaamista koulussa. Kuitenkin termit soveltuisivat hyvin myös tähän tarkoitukseen. Termillä ylöspäin kiusaaminen voitaisiin kuvata sekä vuorovaikutussuhteita, joissa oppilaat kiusaavat opettajiaan, että suhteita, joissa opettajat kiusaavat esimiehiään. Käsitteellä alaspäin kiusaaminen taas kuvattaisiin opettajien oppilaisiin tai esimiesten opettajiin kohdistamaa kiusaamista. Termillä horisontaalinen kiusaaminen voitaisiin kuvata vuorovaikutussuhteita, joissa opettajat tai esimiehet kiusaavat kollegoitaan.

Oppilaiden vanhempien opettajiin kohdistamaa kiusaamista kuvaamaan tulisi luoda näiden lisäksi oma käsitteensä. Kiusaamisen suuntaahan ei tällöin voida kuvata horisontaalitai vertikaalisuuntaiseksi, kuten Branchin (2006) käyttämissä esimerkeissä. Kyseessä on tilanne, jossa organisaatiossa tärkeässä roolissa oleva, mutta tavallaan sen ytimen ulkopuolella oleva osapuoli kiusaa ytimessä olevaa osapuolta. Varsin samankaltaisesta tilanteesta olisi kyse, jos esimerkiksi terveydenhuoltoorganisaatiossa potilaan omaiset kiusaisivat hoitohenkilökuntaa.

Kuvaan seuraavassa lukumäärältään varsin vähäistä tutkimustietoa opettajien ja oppilaiden sekä oppilaiden vanhempien ja opettajien välillä ilmenevästä kiusaamisesta.

nuorisotutkimus 2 2011.indd 47 2.9.2011 17:39:09

Keskityn opettajien ja oppilaiden sekä heidän vanhempiensa välisiin kiusaamissuhteisiin, koska ne ovat tyypillisiä ainoastaan kouluinstituutiossa ja siten varsin erityislaatuisia. Sen sijaan sekä opettajien välillä esiintyvä horisontaalinen kiusaaminen että esimiesten ja opettajien välillä ilmenevä alaspäin kiusaaminen (esim. Benefield 2004; Blase & Blase 2003; Cemaloglu 2007; De Wet 2010b) sisältävät pääsääntöisesti samoja piirteitä kuin työpaikkakiusaaminen monissa muissakin organisaatioissa (vrt. Keashly & Jagatic 2003; Rayner & Hoel & Cooper 2002), eikä näiden työpaikkakiusaamiseksi luettavien kiusaamissuhteiden tarkastelu erityisesti koulukontekstissa ole samalla tavoin hedelmällistä.

Vertaisrajat ylittävälle kiusaamiselle on tutkimuskirjallisuudessa esitetty verraten harvoja määritelmiä. Esittelenkin seuraavissa luvuissa tiedossani olevat tieteellisissä julkaisuissa esitellyt määritelmät, jotka on muotoiltu kuvaamaan erityisesti oppilaiden opettajiin tai opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista. Oppilaiden vanhempien ja opettajien välillä ilmenevää kiusaamista ei ole tieteellisissä julkaisuissa erikseen määritelty. Kouluissa työskentelee myös muuta henkilökuntaa kuin opetushenkilöstöä. Keskityn kuitenkin tutkimuksiin, joiden päähuomion kohteena on ollut koulujen opetustyötä tekevä henkilökunta. Kuvaan tekstissä oppilaiden vanhempia ja huoltajia yhteisnimityksellä ”vanhemmat”, koska heidän erottamisensa toisistaan ei ole tässä yhteydessä tarpeellista.

Oppilaiden opettajiin kohdistama kiusaaminen

Oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista on kuvattu tutkimuskirjallisuudessa esimerkiksi englanninkielisillä termeillä *bullying* (James ym. 2008; Twemlow ym. 2006), *bullying/bully-abuse* (Terry 1998) ja *educator-targeted bullying* (ETB) (De Wet 2010a). Esimerkiksi termeillä *harassment* (esim. Kauppi & Pörhölä 2009a), *victimization* (esim. Dworkin & Haney & Telschow 1988) ja *violence against teachers* (Chen & Astor 2009; Dzuka & Dalbert 2007; Khoury-Kassabri & Astor & Benbenishty 2009) on kuvattu sekä opettajien kokemaa toistuvaa kiusaamista että kertaluonteisia henkisen ja fyysisen väkivallan tekoja.

Tutkijat ovat tarkastelleet opettajien kokemaa kiusaamista pääsääntöisesti kartoittamalla opettajien itsearviointeja (De Wet 2010a; Dzuka & Dalbert 2007; Kauppi & Pörhölä 2010; Terry 1998; Twemlow ym. 2006). Terry (1998) ja **Twemlow** työryhmineen (2006) on käyttänyt tutkimuksissaan myös opettajien vertaisarviointia, mutta he tarkastelevat vertaisarviointien avulla lähinnä opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista. Tutkimuksissa on kartoitettu myös oppilaiden kokemuksia sekä opettajiin kohdistetusta kiusaamisesta (James ym. 2008) että kertaluonteisista väkivallan teoista (Chen & Astor 2009; Khoury-Kassabri ym. 2009).

Edellä mainittujen tutkimusten aineisto on kerätty kyselylomakemenetelmällä lukuun ottamatta **De Wetin** (2010a) tutkimusta, jonka aineistona on käytetty opettajien teemahaastatteluja, sekä **Kaupin** ja **Pörhölän** (2009a) tutkimusta, joka on kirjallisuuskatsaus. Kaupin ja Pörhölän toteuttama kirjallisuuskartoitus osoittaa, että huomattavan monet opettajat eri puolella maailmaa joutuvat työssään henkisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi oppilaidensa taholta. He kuitenkin havaitsevat, että tietämys aiheesta painottuu kertaluonteisten henkisen ja fyysisen väkivallan tekojen ja uhkakuvien tarkasteluun. Opettajiin kohdistuvaa toistuvaa kiusaamista on tutkittu vain vähän. On kuitenkin huomattavaa, että aihetta käsittelevien tutkimuksien määrä on selvästi lisääntynyt 2–3 viime vuoden aikana, kuten tässä luvussa

nuorisotutkimus 2 2011.indd 48 2.9.2011 17:39:09

esittelemistäni tutkimuksista käy ilmi.

Toisaalta voidaan olettaa, että myös opettajiin kohdistuvia kertaluonteisia henkisen ja fyysisen väkivallan tekoja kartoittaneet tutkimukset tuovat arvokasta tietoa siitä, millaista opettajiin kohdistuva kiusaaminen on. Voidaanhan pitää ilmeisenä, että opettajien toistuvat kiusaamiskokemukset useimmiten muodostuvat tavallaan sarjasta yksittäisiä tekoja. Toisin sanoen opettaja, johon ei kohdistu yksittäisiä henkisen tai fyysisen väkivallan tekoja, ei myöskään kohtaa toistuvaa kiusaamista. Tutkijat ovatkin määritelleet oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista varsin vaihtelevasti. Kuitenkin tekojen toistuvuutta on pidetty keskeisenä kiusaamisen kriteerinä niin koulu- kuin työpaikkakiusaamisenkin tutkimuksessa (ks. Keashly & Nowell 2003; Olweus 1993; 2003; Pörhölä ym. 2006), joten kuvaan seuraavassa tutkimuksia, joissa oppilaiden opettajiin kohdistaman kiusaamisen määritelmään on sisällytetty toistuvuuden kriteeri. Tosin toistuvuutta on tutkimuksissa operationaalistettu varsin vaihtelevasti. Toistuvuuden kriteerin myötä kiusaaminen kuitenkin määrittyy satunnaisista väkivallan teoista poikkeavaksi ilmiöksi.

Dzuka ja **Dalbert** (2007, 253) kuvaavat oppilaiden opettajaan kohdistaman kiusaamisen olevan oppilaan aggressiivista käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on vahingoittaa opettajaa toistuvasti ja tarkoituksellisesti pidemmän ajanjakson kuluessa. Terry (1998, 261) taas ottaa määritelmässään huomioon opettajien ja oppilaiden välisen valta-asetelman. Hän kuvaa opettajiin kohdistuvan kiusaamisen olevan toistuvaa fyysisesti tai henkisesti aggressiivista käyttäytymistä tilanteissa, joista kiusaamisen kohde ei pääse helposti pakenemaan ja joissa kiusaajalla on valtaa kiusaamisen kohteeseen nähden. Hän kuvaa vallan olevan tällöin tilannekohtaista ”käyttökelpoista valtaa”, joka ei ole sidoksissa muodolliseen valta-asemaan instituutiossa (ks. Terry 1998). Terry toteaa, että tyypillisimpiä englantilaisten high-school-tason opettajien kokemia kiusaamisen muotoja ovat oppilaiden verbaaliset loukkaukset, tarkoituksellinen julkeus, nimittely ja kieltäytyminen yhteistyöstä. Hän myös havaitsee, että kokemattomammilla opettajilla on hieman kokeneita kollegoitaan suurempi riski joutua kiusatuksi.

Samansuuntaisesti **De Wet** (2010a, 190) määrittelee kiusaamisen olevan sellaista aggressiivista käyttäytymistä opettajaa kohtaan, jossa kiusaajan ja kiusaamisen kohteen välillä vallitsee vallan epätasapaino. Lisäksi kiusaavan oppilaan käyttäytyminen on sekä tarkoituksellista että toistuvaa ja sen tarkoituksena on vahingoittaa toista osapuolta fyysisesti, emotionaalisesti, sosiaalisesti ja/tai ammatillisesti. Kiusaaminen voi olla verbaalista, nonverbaalista, fyysistä, seksuaalista, rasistista tai teknologiavälitteistä. De Wet toteaa, että eteläafrikkalaisten opettajien kokemia kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi pilkkaaminen ja naureskelu, loukkaava elehdintä, työrauhan häirintä oppitunneilla, uhkaukset, fyysinen väkivalta ja omaisuuteen kohdistunut ilkivalta. Hän havaitsee myös, että oppilaiden taholta koettu kiusaaminen vaikuttaa negatiivisesti niin opettajien työskentelyyn, terveyteen kuin sosiaalisiin suhteisiinkin.

Edellä mainituista määritelmistä poikkeavasti Yhdysvalloissa Twemlow ja kumppanit (2006, 191) lähestyvät kiusaamista määrittelemällä, millainen on opettajia kiusaava oppilas. He kuvaavat kiusaavan oppilaan yrittävän säännönmukaisesti hallita luokkahuonetta sellaisella häiritsevällä käyttäytymisellä, joka osoittaa halveksuntaa opettajaa kohtaan. Kiusaava oppilas myös käyttäytyy opettajan työskentelyä haittaavalla tavalla. Twemlow ja kumppanit eivät juuri erittele peruskoulun (elementary school) opettajiin kohdistuvan kiusaamisen muotoja, mutta he esimerkiksi toteavat opettajien itsearviointien avulla, että opettajat, jotka ovat kokeneet kiusaamista

nuorisotutkimus 2 2011.indd 49 2.9.2011 17:39:09

omana kouluaikanaan, joutuvat myöhemmin opettajana työtovereitaan useammin oppilaidensa kiusaamiksi ja kiusaavat myös muita useammin oppilaitaan.

James työryhmineen (2008) on kerännyt aineistoa irlantilaisilta yläkoulun (secondary school) oppilailta. He tarkastelevat sekä koulukiusaamista että oppilaiden raportteja siitä, kokevatko he kiusanneensa opettajiaan vai opettajiensa heitä. Koska aineistonkeruussa huomioidaan myös oppilaiden välillä ilmenevä kiusaaminen, he määrittelevät kiusaamista Olweuksen (ks. 1993; 2003) koulukiusaamisen määritelmää mukaillen. Osallistujille esitelty kiusaamisen määritelmä (ks. James ym. 2008, 164) sisältää sekä toistuvuuden että puolustautumisen vaikeuden kriteerin ja lisäksi tarjoaa vastaajille esimerkkejä kiusaamisen muodoista. James ja kumppanit toteavat, että oppilaiden opettajiin kohdistamia kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi opettajan jättäminen huomiotta, nimittely, juorujen levittäminen, omaisuuteen kohdistuva ilkivalta, uhkailu, fyysinen väkivalta, sukupuolinen häirintä ja työrauhan häirintä opetustilanteissa. He havaitsevat myös, että pojat raportoivat tyttöjä useammin kiusanneensa opettajaansa.

Kauppi ja Pörhölä (2010) tarkastelevat oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista kartoittamalla suomalaisten peruskoulun opettajien kiusaamiskokemuksia. He kuvaavat (2010, 133) oppilaiden opettajaan kohdistamasta kiusaamisesta olevan kysymys, jos "…opettaja joutuu toistuvasti yhden tai useamman oppilaan taholta sellaisen viestinnän kohteeksi, jonka hän kokee loukkaavaksi, kiusalliseksi tai uhkaavaksi. Kiusaaminen voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä." Kauppi ja Pörhölä toteavat, että opettajat kokevat tyypillisesti sekä suoraa että epäsuoraa kiusaamista. Tyypillisiä suoran kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi oppilaiden hävyttömät ja asiattomat kommentit, haukkuminen ja nimittely, pilkkaaminen ja naureskelu sekä loukkaava elehdintä. Tyypillisimpiä epäsuoran kiusaamisen muotoja ovat oppilaan kieltäytyminen yhteistyöstä, toistuva valehteleminen, piiloutuminen ja myöhästely sekä työrauhan häirintä oppitunneilla. He toteavat lisäksi, että opettajat arvioivat joutuneensa useimmin poikaoppilaiden kiusaamiksi. Lisäksi vastaajat arvelevat, että heitä kiusanneet oppilaat kiusasivat usein myös oppilastovereitaan.

Kaiken kaikkiaan vaikuttaisikin siltä, että todetut oppilaiden opettajiin kohdistaman kiusaamisen muodot ovat varsin samansuuntaisia riippumatta siitä, onko aineistoa kerätty opettajilta (De Wet 2010a; Kauppi & Pörhölä 2010; Terry 1998) vai oppilailta (James ym. 2008). Käytetyt mittarit luonnollisesti vaikuttavat siihen, kuinka moninaisia kiusaamisen muotoja tutkimuksissa on todettu (esim. Kauppi & Pörhölä 2010; vrt. Terry 1998). Myös eri maista ja eri koulutasoilta kerätyt aineistot ovat tuottaneet verraten samankaltaisia tuloksia opettajiin kohdistuvan kiusaamisen luonteesta, vaikka tutkijat ovatkin määritelleet ja operationaalistaneet kiusaamista hieman eri tavalla käytännössä jokaisessa aihetta käsitelleessä tutkimuksessa. Sen sijaan opettajiin kohdistuvan kiusaamisen yleisyys vaikuttaisi näyttäytyvän varsin erilaisena eri maissa, eri luokkatasoilla ja eri menetelmillä toteutetuissa tutkimuksissa (esim. Dzuka & Dalbert 2007; James ym. 2008; Khoury-Kassabri ym. 2009; Terry 1998).

Opettajien oppilaisiin kohdistama kiusaaminen

Tutkimustieto opettajien oppilaisiin kohdistamasta kiusaamisesta on lukumääräisesti hyvin vähäistä (ks. myös Brendgen ym. 2006; James ym. 2008; Khoury-Kassabri 2009; Twemlow ym. 2006). Usein aihepiiriä käsittelevät tutkimukset ovat keskittyneet ennemminkin

nuorisotutkimus 2 2011.indd 50 2.9.2011 17:39:09

kertaluonteisiin henkisen ja fyysisen väkivallan tekoihin kuin toistuvaan kiusaamiseen. Opettajien oppilaisiin kohdistamaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa on kuvattu esimerkiksi englanninkielisillä termeillä *bullying* (James ym. 2008; Olweus 1996, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan; Pottinger & Stair 2009; Twemlow ym. 2006), *victimization* (Khoury-Kassabri 2006; Khoury-Kassabri & Astor & Benbenishty 2008), *psychological abuse* ja *psychological maltreatment* (Casarjian 2000, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan), *maltreatment* (Khoury-Kassabri 2009) sekä *verbal abuse* (Brendgen ym. 2006).

Aihetta on tarkasteltu tutkimuksissa sekä oppilaiden itsearviointeja kartoittamalla (esim. James ym. 2008; Khoury-Kassabri 2006; Khoury-Kassabri 2009; Khoury-Kassabri ym. 2008; Olweus 1996, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan; Pottinger & Stair 2009) ja oppilaiden vertaisarviointia hyödyntäen (Brendgen ym. 2006; Olweus 1996, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan) että opettajien vertaisarviointien avulla (Terry 1998; Twemlow ym. 2006). Sekä Terry (1998) että Twemlow ja kumppanit (2006) käyttävät lisäksi opettajien itsearviointia. **Brendgen** työryhmineen (2006) on kerännyt oppilaiden vertaisarviointien ohella pitkittäistutkimuksessaan aineistoa sekä opettajien arvioiden että oppilaiden itsearviointien avulla esimerkiksi oppilaiden ongelmakäyttäytymisestä. Kaikki edellä mainitut tutkimukset on toteutettu kyselylomakemenetelmällä. Kolmen tutkimuksen (Khoury-Kassabri 2006; Khoury-Kassabri 2009; Khoury-Kassabri ym. 2008) aineistoissa on mukana laajasti myös muuta koulun henkilökuntaa kuin opettajia.

Myös opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista on määritelty varsin vaihtelevasti. Ellen mainitse erikseen, keskityn kuvailemaan tuloksia tutkimuksista, joissa kiusaamisen on kuvattu olevan toistuvaa käyttäytymistä. Tosin tutkijat ovat operationaalistaneet toistuvuutta varsin vaihtelevasti, kuten esittelemistäni esimerkeistä käy ilmi. Näissä tutkimuksissa tutkijat ovat kuitenkin määrittäneet opettajien oppilaisiin kohdistaman kiusaamisen jossain määrin kertaluonteisista väkivaltakokemuksista poikkeavaksi ilmiöksi.

Laajassa norjalaisessa tutkimuksessa **Olweus** (1996, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan) määrittelee, että on kysymys opettajan oppilaaseen kohdistamasta kiusaamisesta, jos opettaja toistuvasti (vähintään kaksi kertaa kuukaudessa) loukkaa oppilasta verbaalisesti tai toimii tätä kohtaan ivallisella tai ylimielisellä tavalla. Hän lisäksi operationaalistaa kiusaamista oppilaiden vertaisarviointia hyödyntäen niin, että vähintään neljän saman luokan oppilaan tulee olla samaa mieltä siitä, että opettaja todella on kohdellut luokkatilanteissa tiettyä oppilasta kuvatulla tavalla. Tulokset osoittavat, että riippuen tarkastelukriteeristä (joko oppilaan oma ilmoitus tai neljän oppilastoverin arvio tilanteesta) noin 2–5 prosenttia oppilaista on joutunut opettajansa kiusaamiksi. Tutkimuksessa tarkastellaan opettajien oppilaisiin kohdistamaa toistuvaa ei-fyysistä kiusaamista (esim. verbaalinen loukkaaminen).

Brendgen ja kumppanit (2006) taas ovat havainneet, että tietyt, esimerkiksi sopeutumisongelmista kärsineet oppilaat, joutuvat lukuvuodesta toiseen oppilastovereitaan useammin opettajansa verbaalisten hyökkäysten kohteeksi. He rinnastavat tutkimuksessa käyttämänsä termin *verbal abuse* Olweuksen (1996) käyttämään termiin *bullying* (ks. Brendgen ym. 2006, 1586). Terryn (1998) tutkimukseen osallistuneista opettajista peräti noin puolet tulkitsee vähintään yhden kollegansa kiusanneen oppilaitaan edeltäneen lukukauden aikana ja noin kolmannes vastaajista arvioi, että oppilaat ovat saattaneet vähintään kerran kokea heidän viestintänsä kiusaamiseksi saman ajanjakson aikana. Kiusaamisen muotoja ei eritellä. Terry tarkastelee

nuorisotutkimus 2 2011.indd 51 2.9.2011 17:39:09

pääasiassa oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista ja käyttää kiusaamisen määritelmää, joka kuvaa sekä oppilaiden opettajiin että opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista.

Myös Jamesin työryhmän (2008) tutkimuksessa käytetään samaa kiusaamisen määritelmää ja lisäksi samoja mittareita riippumatta siitä, keneen kiusaaminen kohdistuu. He toteavat, että irlantilaisista yläkoulun oppilaista peräti noin kolmannes arvioi opettajien kiusanneen heitä yläkoulun aikana (secondary school). Tyypillisimpiä oppilaiden opettajiensa taholta kokemia kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi huomiotta jättäminen, nimittely, uhkailu, syyttäminen väärin perustein, verbaalinen vähättely sekä fyysinen vahingoittaminen. James ja kumppanit selittävät tuloksia kiusaamisen yleisyydestä esimerkiksi sillä, että oppilailla ja opettajilla saattaa olla varsin erilainen käsitys siitä, millainen opettajan käyttäytyminen on koulussa hyväksyttävää. Oppilaat saattavat tutkijoiden mielestä kokea kiusaamisena sellaisen opettajan käyttäytymisen, jonka opettajat itse kokevat tarpeelliseksi kurinpidon kannalta.

Twemlow ja kumppanit (2006, 191) määrittelevätkin kiusaamista kuvailemalla, millainen on opettaja, joka kiusaa oppilaita. Heidän mukaansa kiusaava opettaja käyttää valtaansa rangaistakseen, manipuloidakseen tai arvostellakseen oppilasta enemmän kuin mikä olisi kohtuullista kurinpidon kannalta. He tunnistavat vastaajien vertaisarviointien perusteella yhdysvaltalaisissa opettajissa kaksi erilaista kiusaajatyyppiä, joista he käyttävät nimityksiä sadistinen kiusaaja (sadistic bully teacher) ja kiusaaja-uhri (bully-victim teacher). Jaottelun mukaan ensin mainituille opettajille kiusaaminen olisi muita opettajia ominaisempi käyttäytymismalli. Kiusaaja-uhri-opettajat taas olisivat myös itse alttiita joutumaan oppilaiden kiusaamiksi. Lisäksi he ikään kuin ajautuisivat kiusaamaan oppilaitaan vaikkapa siksi, että heillä on vaikeuksia työtehtäviensä hallinnassa tai rajojen asettamisessa oppilaille.

Casarjian (2000, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan) taas sisällyttää kiusaamisen (psychological abuse) määritelmäänsä suorien viestinnän keinojen lisäksi epäsuoria viestinnän keinoja. Hän määrittelee opettajan oppilaaseen kohdistaman kiusaamisen tarkoittavan suoria verbaalisia hyökkäyksiä (esim. nimittely, huutaminen, julkinen pilkkaaminen), joilla opettaja arvostelee oppilaan persoonaa tai kyvykkyyttä, sekä epäsuoraa kiusaamista, jolloin opettaja laiminlyö oppilasta esimerkiksi jättämällä tämän huomiotta. Casarjianin määritelmä on mielenkiintoinen siinä mielessä, että se kuvaa erinomaisesti esimerkiksi Jamesin ja kumppaneiden (2008) havaitsemia yleisimpiä oppilaiden opettajiensa suunnalta kokemia kiusaamisen muotoja.

Aihepiiriä on käsitelty viime vuosina erityisen laajasti Israelissa toteutetuissa tutkimuksissa (Khoury-Kassabri 2006; Khoury-Kassabri 2009; Khoury-Kassabri ym. 2008). Tutkimuksissa on tarkasteltu laajan kansallisesti edustavan otannan avulla oppilaiden raportteja koulun henkilökunnan oppilaisiin kohdistamista henkisen ja fyysisen väkivallan teoista edeltäneen kuukauden ajalta. Vaikka tutkimukset keskittyvät opettajien oppilaisiin kohdistamien tekojen osalta kertaluonteisiin kokemuksiin, tutkimuksissa on havaittu mielenkiintoisia yhteyksiä esimerkiksi henkilökunnan oppilaisiin suuntaamaan väkivallan ja oppilaiden välillä ilmenevän toistuvan koulukiusaamisen välillä. Esimerkiksi **Khoury-Kassabri** (2009) on havainnut, että koulukiusaamistilanteissa mukana olleet oppilaat kokevat oppilastovereitaan useammin henkisen ja fyysisen väkivallan tekoja koulun henkilökunnan taholta. Erityisen usein henkistä ja fyysistä väkivaltaa henkilökunnan toimesta ovat kokeneet oppilaat, jotka ovat koulukiusaamistilanteissa kiusaaja-uhrin roolissa.

nuorisotutkimus 2 2011.indd 52 2.9.2011 17:39:09

Suomalaisten koulujen osalta tutkimustieto aiheesta rajoittuu **Ellosen** (2008) raporttiin, jossa tarkastellaan oppilaiden kertaluonteisia väkivaltakokemuksia, vaikka tutkimuksessa käytetäänkin termiä kiusaaminen esimerkiksi oppilaille suunnatussa kyselylomakkeessa. Ellonen (2008, 115) on kuvannut oppilaille jaetussa ohjeistuksessa opettajan harjoittaman kiusaamisen tarkoittavan "…opettajan oppilaaseen kohdistamia epämiellyttäviä asioita. Sillä EI tarkoiteta esimerkiksi sitä, että oppilas on pettynyt saamastaan huonosta numerosta tai että opettaja nuhtelee nuorta, joka on rikkonut koulun sääntöjä." Tulokset osoittavat, että suomalaisista 6.- ja 9.-luokkalaisista huomattavan monet ilmoittavat joutuneensa edeltäneen vuoden aikana henkisen tai fyysisen väkivallan kohteiksi opettajansa toimesta. Henkisen väkivallan kokemuksia (tässä tutkimuksessa haukkuminen, uhkaaminen ja ulkonäön kommentointi) ilmoittaa 8–16 prosenttia ja fyysisen väkivallan kokemuksia (tarttuminen, lyöminen tai seksuaalinen koskettelu) noin 2–3 prosenttia oppilaista.

Oppilaiden vanhempien opettajiin kohdistama kiusaaminen

Siitä, millaisen oppilaiden vanhempien viestinnän opettajat kokevat kiusaamiseksi, tiedetään vain vähän. Päinvastaisia tapauksia, joissa opettaja kiusaisi oppilaiden vanhempia, ei ole noussut tutkimuksissa esiin. Ei ole myöskään muodostunut vakiintuneita termejä, joilla oppilaiden vanhempien ja opettajien välillä ilmenevää kiusaamista tutkimuskirjallisuudessa kuvataan.

Kansainvälisissä tutkimuksissa vanhempien opettajiin kohdistama henkinen ja fyysinen väkivalta on huomioitu lähestulkoon ainoastaan koulussa koettuja uhkia ja opettajien pelkokokemuksia kartoitettaessa (esim. Fisher ja Kettl 2003; Petersen & Pietrzak & Speaker 1998). Suomalaisten koulujen osalta oppilaiden vanhempien opettajiin kohdistamaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa ovat tarkastelleet esimerkiksi **Salmi** ja **Kivivuori** (2009), jotka tutkivat yläkoulun opettajien kokemuksia. Heidän raporttinsa kuitenkin keskittyy opettajien kokemuksiin kertaluonteisesta väkivallasta eikä tekoja ole määritelty kiusaamiseksi.

Sen sijaan Kauppi ja Pörhölä (2009b) tarkastelevat sitä, millaisen oppilaiden vanhempien viestinnän opettajat kokevat kiusaamiseksi. He pyysivät suomalaisia peruskoulun opettajia kuvailemaan omin sanoin kokemuksiaan tyypillisistä tilanteista, joissa he olivat tunteneet joutuneensa oppilaiden vanhempien kiusaamiksi. Kokemuksiaan kuvanneiden 78 opettajan vastaukset osoittavat, että useimmin kiusaamisena koetaan tilanteet, joissa oppilaiden vanhemmat arvostelevat joko yksityisesti tai julkisesti vastaajien ammattitaitoa tai persoonaa. Opettajiin on kohdistunut vanhempien taholta myös esimerkiksi epäasiallista kielenkäyttöä, maineen mustaamista ja joissain tapauksissa myös uhkaavaa viestintää.

Kauppi ja Pörhölä (2009b) ovat havainneet myös, että usein opettajat kokevat joutuneensa kiusatuiksi siten, että vanhemmat asettuvat toistuvasti oppilaan puolelle tilanteissa, joissa opettajan ja oppilaan kertomus oppilaan käyttäytymisestä koulussa poikkeaa toisistaan. He toteavatkin, että opettajien ja oppilaiden vanhempien välillä ilmenevä kiusaaminen on luonteeltaan varsin erityislaatuista; onhan tässä kiusaamissuhteessa tavallaan aina mukana myös kolmas osapuoli, oppilas. Erityislaatuisen tästä kiusaamissuhteesta tekee myös se, että valtaosa opettajien ja vanhempien välisestä yhteydenpidosta tapahtuu viestintäteknologian välityksellä. Tällöin myös suuri osa kiusaamisesta tapahtuu teknologiavälitteisesti, pääsääntöisesti puheluiden tai sähköpostiviestien avulla.

nuorisotutkimus 2 2011.indd 53 2.9.2011 17:39:09

Benefield (2004) tarkastelee julkaisemattomassa raportissaan uusiseelantilaisiin secondary school -tason opettajiin kohdistuvaa kiusaamista. Kiusaajina käsitetään niin oppilaat, työtoverit, esimiehet kuin oppilaiden vanhemmatkin. Benefield sisällyttää myös koululla vierailevat ulkopuoliset henkilöt samaan kategoriaan vanhempien kanssa. Hän toteaa, että opettajat joutuvat useimmin oppilaidensa ja esimiestensä kiusaamiksi, mutta pieni joukko opettajista on joutunut kiusatuiksi myös oppilaiden vanhempien (tai koululla vierailevien henkilöiden) toimesta. Opettajien vanhempien taholta kokemia kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi verbaaliset hyökkäykset, uhkaava viestintä ja julkinen vähättely tai nolaaminen. Pieni määrä opettajista on kokenut myös vanhempien aiheuttamia kertaluonteisia fyysisen väkivallan tekoja ja omaisuuteen kohdistuvaa ilkivaltaa.

Erityisen mielenkiintoista Benefieldin raportissa on se, että hän erottaa toisistaan sellaiset kiusaamisen muodot, joissa kiusaamiskokemus muodostuu hänen mielestään lähinnä tekojen toistuvuudesta (esim. verbaalinen loukkaava viestintä), ja sellaiset kiusaamisen muodot, joiden osalta kiusaamiskokemus muodostuu yksittäisten tekojen vakavuudesta (esim. fyysinen väkivalta). Jaottelun mukaan esimerkiksi fyysisen väkivallan teot voitaisiin tulkita kiusaamiseksi, vaikka ne eivät olisi toistuvia.

Kiusaamisen kriteerit

Pörhölä, **Karhunen** ja **Rainivaara** (2006) toteavat laajassa käsiteanalyysissaan, että tutkijat ovat määritelleet vertaistasolla ilmenevää koulu- ja työpaikkakiusaamista yleisesti seuraavien kolmen kriteerin avulla: 1) kiusaaminen on aggressiivista käyttäytymistä tai tarkoituksellista toisen osapuolen vahingoittamista, 2) kiusaaminen on toistuvaa ja sitä tapahtuu pidemmän ajanjakson kuluessa ja 3) kiusaajan ja kiusaamisen kohteen välillä vallitsee sellainen vallan epätasapaino, ettei kiusaamisen kohde pysty puolustautumaan. **Rayner** ja **Keashly** (2005) ovat havainneet, että työpaikkakiusaamista operationaalistavat määritelmät sisältävät edellä mainittujen kolmen kriteerin ohella myös seuraavia kriteerejä: 1) kiusaamisen kohde kokee vastapuolen käyttäytyvän negatiivisesti, 2) kiusatulle koituu kiusaamisesta vahinkoa ja 3) kiusaamisen kohde luokittelee itsensä kiusatuksi.

Tarkastelen seuraavaksi, missä määrin edellisissä luvuissa esittelemäni vertaisrajat ylittävää kiusaamista kuvaavat määritelmät sisältävät samoja kiusaamisen kriteerejä kuin vertaistasolla ilmenevää kiusaamista kuvaavat määritelmät (ks. Pörhölä ym. 2006). Keskityn tarkastelussani kolmeen keskeiseen kiusaamisen kriteeriin: tarkoituksellisuuteen, toistuvuuteen ja vallan epätasapainoon kiusaajan ja kiusaamisen kohteen välillä.

Tarkoituksellisuus ja subjektiivinen kokemus

Tutkijat ovat olleet varsin erimielisiä siitä, pitäisikö kiusaamista kuvaaviin määritelmiin sisällyttää se, että kiusaamista on vain tarkoituksellinen toisen osapuolen vahingoittaminen. Esimerkiksi **Rayner**, **Hoel** ja **Cooper** (2002) toteavat työpaikkakiusaamista tarkastellessaan, että kiusaajan toiminnan tarkoituksellisuuden pohtiminen on kyllä tärkeää, kun tarkastellaan kiusatun kokemusta ja kiusaamiseen puuttumisen keinoja. Heidän mielestään kiusaamisen määritelmät eivät kuitenkaan voi perustua kiusaajan toiminnan tarkoituksellisuuteen. Jos tarkoituksellisuutta pidettäisiin kiusaamisen kriteerinä, kiusaamisen kohteen kokemuksella ei olisi mitään merkitystä määriteltäessä, onko kiusaamista tapahtunut, jos kiusaaja kieltäisi toimineensa

nuorisotutkimus 2 2011.indd 54 2.9.2011 17:39:09

vahingoittamistarkoituksessa. **Zapf** ja **Einarsen** (2005) taas toteavat, että intention rooli työpaikkakiusaamisen määritelmissä ei ole keskeinen, koska kiusaajan yksittäiset teot saattavat hyvinkin olla tarkoituksellisia, vaikka kiusaajalla ei olisikaan tarkoitusta aiheuttaa toistuvaa vahinkoa. Kuitenkin yksittäisistä teoista muodostuu jossain vaiheessa toistuva kiusaamiskokemus.

Tutkijat ovatkin sisällyttäneet määritelmiinsä vain harvoin tarkoituksellisen vahingoittamisen kriteerin, kun he ovat määritelleet vertaisrajat ylittävää kiusaamista. Suoranaisesti intentio sisältyi vain **De Wetin** (2010a, 190) sekä **Dzukan** ja **Dalbertin** (2007, 253) oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista kuvaaviin määritelmiin. Kuitenkin sekä oppilaiden opettajiin että opettajien oppilaisiin kohdistamaa kiusaamista kuvaavissa määritelmissä on usein kiinnitetty huomiota ennemminkin kiusaajan toimintaan kuin kiusatun kokemukseen (esim. Casarjian 2000, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan; De Wet 2010a; Dzuka & Dalbert 2007; Olweus 1996, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan; Terry 1998; Twemlow ym. 2006). On todennäköistä, että tarkoituksellisuutta pidetään tällöin eräänä kiusaamisen kriteerinä, vaikka sitä ei suoranaisesti määritelmässä mainitakaan. Esimerkkinä tämänkaltaiselle kiusaamisen määrittelylle voidaan pitää tutkimuskirjallisuudessa usein huomioitua Olweuksen (ks. 1993; 2003) koulukiusaamisen määritelmää. Hän korostaa kiusaamisen olevan tarkoituksellista toisen osapuolen vahingoittamista, vaikka intentiota ei suoranaisesti määritelmäänsä sisällyttänytkään.

Voidaan kuitenkin pohtia, olisiko vertaistason rajat ylittävää kiusaamista mielekästä määritellä pelkästään kiusaamisen kohteen kokemuksen perusteella, riippumatta kiusaajan toiminnan tarkoituksesta. Erityisesti joidenkin kiusaamisen epäsuorien muotojen tunnistaminen ja luokitteleminen kiusaamiskokemuksiksi olisi hankalaa, jos ehdottomana kiusaamisen kriteerinä pidettäisiin sitä, että kiusaajalla on ollut tarkoitus vahingoittaa toista osapuolta. Esimerkiksi Kauppi ja Pörhölä (2009b) ovat havainneet, että varsin monet opettajat kokevat kiusaamisena tilanteet, joissa vanhemmat asettuvat tukemaan lapsensa kertomusta, kun opettajan ja oppilaan käsitys oppilaan käyttäytymisestä koulussa poikkeavat merkittävästi toisistaan. Olisi varsin ongelmallista, jos nämä opettajien kokemukset voitaisiin luokitella kiusaamiseksi vain, jos vanhemmat ovat tarkoittaneet kiusata opettajaa tällä tavoin. Jos näin olisi, opettajan kokemuksella kiusatuksi joutumisesta ei olisi juuri merkitystä. Myös jos oppilas kokee joutuneensa opettajansa toimesta esimerkiksi epäsopivan koskettelun kohteeksi (Ellonen 2008; Khoury-Kassabri ym. 2008), ei liene oleellista tarkastella ensisijaisesti sitä, onko opettajan toiminta ollut tarkoituksellista, ja päättää tämän perusteella, onko kysymys ollut kiusaamisesta. Oppilaan kokemus tulee tällöin nostaa ensisijaiseksi teon loukkaavuutta määrittäväksi kriteeriksi.

Samoin jos opettaja kokee kiusaamisena esimerkiksi sen, että tietty oppilas häiritsee toistuvasti oppitunteja (De Wet 2010a; Kauppi & Pörhölä 2010), kieltäytyy yhteistyöstä (esim. Terry 1998) tai arvostelee opettajan mielestä epäoikeudenmukaisesti hänen ammattitaitoaan (Kauppi & Pörhölä 2010), lienee hedelmällistä määrittää toistuvat teot kiusaamiseksi riippumatta siitä, oliko teoilla tarkoitus vahingoittaa opettajaa. Kiusaamisesta syytetyn oppilaan tulkinta kiusaamiseksi koetuista tilanteista saattaisi olla hyvinkin erilainen kuin opettajan. Kuitenkin opettajan kokemus kiusaamisesta on olemassa riippumatta oppilaan käyttäytymisen todellisista tarkoitusperistä. Voidaan kuitenkin pohtia, kuinka usein tietyn oppilaan tulee esimerkiksi häiritä opetusta tai kieltäytyä yhteistyöstä, ennen kuin opettaja alkaa kokea teot kiusaamiseksi.

nuorisotutkimus 2 2011.indd 55 2.9.2011 17:39:09

Kiusaajan toiminnan tarkoituksellisuuden huomioiminen kiusaamiskokemuksia tarkasteltaessa asettaa kaikkinensa mielenkiintoisen tutkimusmenetelmällisen haasteen. Voidaan kysyä, onko vahingoittamistarkoituksen sisällyttäminen kiusaamisen määritelmiin perusteltua, jos tarkastelun kohteena on ainoastaan kiusatun subjektiivinen kokemus. Jos selvitetään ainoastaan sitä, miten kiusaamisen kohde kokee tilanteen, käytettävissä on ainoastaan kiusatun tulkinta kiusaajan intentioista. Jotta kiusaajan intentioista saataisiin enemmän tietoa, täytyisi tutkimuksissa kartoittaa myös kiusaamisesta syytetyn näkemyksiä. Vertaisrajat ylittävää kiusaamista ei kuitenkaan ole juuri tutkittu esimerkiksi monitahoarviointia hyödyntäen siten, että tutkimuksissa olisi tarkasteltu useamman osapuolen kokemuksia samoista yksilöidyistä kiusaamisprosesseista.

Ei kuitenkaan voida olettaa, että kiusaamista olisi mahdollista määritellä ja tutkia ainoastaan siten, että kiusaamiseksi koettujen tekojen tarkoituksellisuutta tiedusteltaisiin sekä kiusaamisen kohteelta että kiusaamisesta syytetyltä. Useissa tapauksissa tämä ei olisi edes mahdollista. Useiden koulu- ja työpaikkakiusaamista käsittelevien tutkimuksien tavoin erityisesti oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista onkin usein tutkittu kartoittamalla ainoastaan kiusaamisen kohteen kokemuksia, vaikka kiusaamista olisi määritelty tekijälähtöisesti kiusaajan toimintaa tarkastelemalla. Voidaankin pohtia, millainen rooli kiusaajan toiminnan tarkoituksellisuudelle annetaan kiusaamisen määrittelyn ja tutkimusmenetelmien yhteensovittamisessa. Olisi esimerkiksi mahdollista, että sanamuoto ”kiusaaminen on tarkoituksellista” sisällytettäisiin kiusaamista kuvaaviin määritelmiin vain, jos tutkimuksessa todella kartoitettaisiin myös kiusaamisesta syytetyn näkemyksiä.

Toistuvuus ja ajallinen kesto

Tutkijat ovat useimmiten sisällyttäneet vertaisrajat ylittävää kiusaamista kuvaaviin määritelmiinsä kriteerin siitä, että kiusaaminen on toistuvaa toisen osapuolen vahingoittamista (esim. De Wet 2010a; Dzuka & Dalbert 2007; James ym. 2008; Kauppi & Pörhölä 2010; Olweus 1996, Brendgenin ym. 2006, 1586 mukaan; Terry 1998; Twemlow ym. 2006). Kiusaamisen määritelmissä toistuvuus onkin keskeinen elementti, joka erottaa kiusaamisen konfliktista ja satunnaisesta aggressiosta (Keashly & Nowell 2003). Toistuvuuden kriteerin sisällyttämistä kiusaamisen määritelmiin on pidetty tärkeänä erityisesti siksi, että usein kiusaamiseksi koettu viestintä saattaa olla yksittäisinä tekoina varsin ”jokapäiväistä”, jolloin kiusaamiskokemus muodostuu lähinnä tekojen toistuvuudesta (ks. Einarsen 1999).

Vertaisrajat ylittävää kiusaamista tarkastelevissa tutkimuksissa onkin noussut esiin useita kiusaamisen muotoja, joiden osalta toistuvuutta on pidettävä erityisen keskeisenä elementtinä kiusaamiskokemusten muodostumisessa. Voidaanhan olettaa, että esimerkiksi tapauksissa, joissa oppilas myöhästelee tai piiloutuu opettajalta (Kauppi ja Pörhölä 2010), häiritsee opetusta (esim. De Wet 2010a; James ym. 2008), käyttää loukkaavia ilmauksia (esim. Terry 1998) tai matkii opettajaa (Kauppi & Pörhölä 2010) käyttäytymisen toistuvuus vaikuttaa kiusaamiskokemuksen muodostumiseen enemmän kuin yksittäinen teko sinänsä.

Voidaan kuitenkin pohtia, onko tekojen toistuvuus erityisen olennainen kiusaamisen kriteeri kaikkien vertaisrajat ylittävän kiusaamisen muotojen osalta (ks. myös Benefield 2004). On esimerkiksi mahdollista, että opettaja joutuu työssään vakavan väkivallanteon tai uhkan kohteeksi (esim. De Wet 2010a; Khoury-Kassabri ym. 2009) ja pelkää vielä

nuorisotutkimus 2 2011.indd 56 2.9.2011 17:39:09

pitkään tilanteen jälkeen joutuessaan tekemisiin väkivaltaisesti käyttäytyneen oppilaan kanssa. Onkin mahdollista, että kertaluonteinen tapahtuma saa aikaan tietyllä tavoin toistuvan kiusaamiskokemuksen (ks. myös Zapf & Einarsen 2005). On myös mahdollista, että kiusaamisesta muodostuu opettajan näkökulmasta toistuvaa, vaikka yksittäinen oppilas tai tämän vanhemmat loukkaisivat häntä vain kerran. Näin voisi tapahtua esimerkiksi silloin kun opettaja kokee, että hänen henkilökohtaisia ominaisuuksiaan arvostellaan loukkaavaan sävyyn, jos samankaltaiset loukkaukset toistuvat usean oppilaan tai vanhemman taholta.

Lisäksi on mahdollista, että epäsuoraksi kiusaamiseksi luettavat teot, kuten opettajan julkinen loukkaaminen vaikkapa graffitien muodossa (esim. Lahelma & Palmu & Gordon 2000) tai perättömien juorujen levittäminen (James ym. 2008; Kauppi & Pörhölä 2009b; Kauppi & Pörhölä 2010) saattavat tuntua opettajasta kiusaamiselta, vaikka kyseessä olisi kertaluonteinenkin tapahtuma. Opettajan maineelle koituva vahinko saattaa olla hyvinkin pitkäkestoista, ja hän saattaa kohdata häneen yhdistetyn virheellisen tiedon yhä uudestaan ollessaan tekemisissä oppilaiden vanhempien tai uusien oppilaidensa kanssa. Tällöin voidaan ajatella, että kiusaaminen on tavallaan ajallisesti pitkäestoista, vaikka itse kiusaamisteko olisikin kertaluonteinen.

Toistuvuuden kriteerin sisällyttäminen kiusaamisen määritelmiin muodostuu erityisen haastavaksi silloin, kun henkilö kokee joutuneensa kiusatuksi viestintäteknologian välityksellä (Smith, painossa). Tutkimuskirjallisuudessa tällaista kiusaamista kuvataan yleisesti käsitteellä *cyberbullying*. Teknologiavälitteisen kiusaamisen kohteeksi joutunut henkilö ei voi esimerkiksi olla varma siitä, kuinka kauan loukkaava aineisto on ollut julkisesti nähtävillä tai leviääkö aineisto ajan myötä usealle internet-sivustolle ja jopa rajattoman ihmisjoukon nähtäväksi (esim. Pure 2009). Teknologiavälitteiselle kiusaamiselle onkin luonteenomaista, että kiusaamisesta saattaa muodostua kiusatun näkökulmasta toistuvaa, vaikka kiusaaja toimisikin kertaluonteisesti (Smith, painossa). Esimerkiksi oppilaan kerran tietoverkkoon lataama, tai vaikkapa ystävälleen puhelimitse lähettämä, opettajaa loukkaava sisältö saattaa johtaa siihen, että aineisto on toistuvasti julkisesti nähtävillä ja opettaja kokee tämän vuoksi joutuvansa kiusatuksi toistuvasti.

Voidaankin pohtia, olisiko kiusaamista kuvaavissa määritelmissä mahdollista erottaa toisistaan kiusaamiseksi koettujen yksittäisten tekojen toistuvuus ja kiusaamiskokemusten ajallinen kesto. Tällöin kiusaamiseksi voitaisiin luokitella myös kertaluonteisia tekoja sillä edellytyksellä, että kiusattu kokee kiusaamisen ajallisesti pitkäkestoisena. Tämän myötä vahinkoa aiheuttavien pitkäkestoisten kiusaamiskokemusten määrittely muodostuisi aiempaa yksiselitteisemmäksi.

Vallan epätasapaino

Vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusaamisen kohteen välillä niin, ettei kiusaamisen kohde pysty puolustautumaan, on keskeinen elementti koulu- ja työpaikkakiusaamista kuvaavissa määritelmissä (ks. Olweus 2003; Zapf & Einarsen 2005). Koulukiusaamistilanteissa vallan epätasapaino syntyy esimerkiksi siitä, että kiusaamisen kohde on fyysisesti tai henkisesti kiusaajaansa heikompi tai siitä, että useampi oppilas kiusaa yhtä oppilastoveriaan (Olweus 2003). Oppilailla saattaa myös olla luokassaan tai koulussaan huomattavaa sosiaalista valtaa oppilastovereihinsa nähden (esim. Hamarus 2008). Työpaikkakiusaamistilanteissa vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusaamisen kohteen välillä muodostuu esimerkiksi siitä, että kiusaajalla on orga-

nuorisotutkimus 2 2011.indd 57 2.9.2011 17:39:09

nisaatiossa muodollista valtaa kiusaamisen kohteeseen nähden. Valta voi ilmentyä myös informaalissa muodossa esimerkiksi siten, että kiusaamisen kohde kokee olevansa kiusaajaansa heikommassa asemassa tiedollisesti tai kokemuksen suhteen. (Esim. Einarsen 1999; Zapf & Einarsen 2005.) Vallan epätasapaino onkin kiusaamiskokemusten toistuvuuden ohella keskeinen kriteeri, joka erottaa vertaistasolla ilmenevät kiusaamistilanteet konfliktitilanteista (Keashly & Nowell 2003).

On todennäköistä, että niissä vuorovaikutussuhteissa, joissa opettaja kiusaa oppilasta, vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusatun välille muodostuu osaltaan siitä, että opettajan statusasema koulussa on oppilasta vahvempi. Sen lisäksi, että opettajilla on koulussa muodollista valtaa oppilaita kohtaan, he ovat usein myös oppilaita vahvemmassa asemassa esimerkiksi tiedon ja kokemuksen suhteen. Jos oppilas kokee opettajan viestinnän kiusaamisena, voidaankin ajatella, että opettaja väärinkäyttää asemaansa perustuvaa valtaa oppilaaseen nähden. Esimerkiksi Twemlow ja kumppanit (2006) määrittelevät, että kiusaava opettaja käyttää valtaansa oppilasta kohtaan tavalla, joka ylittää kohtuullisuuden rajan. Vallan epätasapainon kriteerin huomioiminen opettajan oppilaaseen kohdistamaa kiusaamista kuvaavissa määritelmissä onkin tarpeellista.

Puolustautumisen vaikeuden kriteeri on sisällytetty myös joihinkin oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista kuvaaviin määritelmiin (De Wet 2010a; Terry 1998). Vallan epätasapainon kriteeriä voidaan kuitenkin pitää opettajan vahvemman statusaseman vuoksi ongelmallisena, kun kuvaillaan oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista. Jotta vallan epätasapaino tässä kiusaamissuhteessa toteutuisi, oppilaan tulisi saavuttaa opettajaa kohtaan valtaa, joka ikään kuin kääntäisi heidän välisensä valta-asetelman koulussa ylösalaisin. Voidaankin pohtia, mitkä tekijät saattaisivat edesauttaa tämänkaltaisessa valtasuhteiden kääntymisessä.

On mahdollista, että suuri joukko oppilaita alkaa kiusata opettajaa ja vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusaamisen kohteen välillä muodostuu tästä joukkovoimasta (ks. Chan 2009). On myös mahdollista, että useampi oppilaiden vanhemmista kiusaa opettajaa. Voidaan myös olettaa, että oppilaan ja opettajan välille saattaa syntyä samankaltainen sosiaaliseen valtaan perustuva vallan epätasapaino kuin oppilaidenkin välille. Tällöin esimerkiksi oppilastovereidensa keskuudessa vahvassa sosiaalisessa asemassa oleva oppilas saattaisi saada useamman oppilastoverinsa mukaan opettajaan kohdistuvaan kiusaamiseen. Tällöin vallan epätasapaino kiusaamissuhteessa muodostuisi oppilaan sosiaalisesta vallasta, joka peittoaisi opettajan muodollisen valta-aseman koulussa.

Valta on moniulotteinen ilmiö, joka ulottuu huomattavasti koulun virallisia valtarakenteita syvemmälle. Koulun valtasuhteiden moninaisuus näyttäytyy esimerkiksi tilanteissa, joissa opettaja kokee sukupuolista häirintää vastakkaista sukupuolta edustavan oppilaan taholta. Tällöin vallan epätasapaino kiusaamissuhteessa muodostuisi osaltaan sukupuolittuneesta vallasta, joka tavallaan peittoaisi opettajan ammattiasemaan perustuvan vallan (Lahelma ym. 2000; Robinson 2000). Valtaa koulussa onkin tarkasteltu esimerkiksi puhumalla virallisen ja epävirallisen koulun valtasuhteista (Gordon & Holland & Lahelma 2000). Esimerkiksi oppilaan sosiaalinen valta oppilaiden keskuudessa tai sukupuolittunut valta edustaisivat epävirallisen koulun kentällä vaikuttavaa valtaa. Opettajan muodollinen määräysvalta oppilasta kohtaan taas olisi vaikuttavaa virallisen koulun kentällä. Käsitteitä soveltaen opettajaan kohdistuva kiusaaminen mahdollistuisikin, jos oppilas saavuttaisi epävirallisen koulun piirissä sellaista valtaa, jota opettajalla ei ole epävirallisen koulun kentillä

nuorisotutkimus 2 2011.indd 58 2.9.2011 17:39:09

käytettävissään. Lisäksi oppilaan valta-asema opettajaa kohtaan tulisi olla niin vahva, että se peittoaisi myös muodollisen vallan, jota opettajalla on virallisen koulun piirissä.

Terry (1998) sen sijaan tarkastelee opettajien ja oppilaiden välistä valta-asetelmaa kahta **Thibautin** ja **Kelleyn** (1959, Terryn 1998 mukaan) esittelemää käsitettä hyödyntäen. He jakavat vuorovaikutussuhteissa käytettävissä olevan vallan relatiiviseen (relative) valtaan, joka on olemassa potentiaalisesti, ja vuorovaikutustilanteissa todellisuudessa hyödynnettävissä olevaan käyttökelpoiseen (usable) valtaan. Terry kuvaa käsitteillä sitä, että opettaja ei todennäköisesti pysty hyödyntämään muodollista valtaansa oppilaaseen nähden läheskään kaikissa tilanteissa. On hyvin mahdollista, että oppilas ei yksinkertaisesti suostu tottelemaan opettajaa. Opettajan muodollinen määräysvalta oppilaaseen nähden muuttuukin tällöin käyttökelvottomaksi ja oppilas saavuttaa opettajaansa nähden valtaa, joka on tietyissä tilanteissa käyttökelpoisempaa kuin opettajan virallinen valta oppilaaseen nähden.

On mahdollista, että myös opettajia kiusaavat vanhemmat saavuttavat kiusaamisen mahdollistavaa valtaa opettajaa kohtaan esimerkiksi sillä, että kieltäytyvät säännönmukaisesti uskomasta opettajaa. Tämä selittäisi osaltaan esimerkiksi Kaupin ja Pörhölän (2009b) havaintoa siitä, että monet opettajat kokevat kiusaamisena sen, että oppilaiden vanhemmat eivät ole uskoneet opettajan kertomusta siitä, miten oppilas on käyttäytynyt koulussa. Vanhempien opettajiin kohdistamaa kiusaamista kuvaavissa määritelmissä olisikin tarpeellista ottaa huomioon erityisesti se, että näissä kiusaamissuhteissa on tavallaan välikappaleena mukana kolmas osapuoli, oppilas. Tämä lyö oman leimansa valtasuhteisiin näissä kiusaamisprosesseissa. Myös kiusaamisen muodot ovat tällöin varsin erityislaatuisia. Olemassa olevat vertaistasolla ilmenevää tai vertaisrajat ylittävää kiusaamista kuvaavat määritelmät eivät tavoitakaan parhaalla mahdollisella tavalla oppilaiden vanhempien ja opettajien välillä esiintyvän kiusaamisen erityispiirteitä. Mahdollisesti tällä on vaikutuksensa siihen, että vanhempien opettajiin kohdistamasta kiusaamisesta tiedetään toistaiseksi vain vähän.

Vertaisrajat ylittävän kiusaamisen tarkastelu laajentaa koulukiusaamistutkimusta

Opettajien kokeman vertaisrajat ylittävän kiusaamisen, väkivallan ja väkivallan uhkan on todettu olevan yhteydessä opettajien hyvinvointiin liittyviin ongelmiin (De Wet 2010a; Dzuka & Dalbert 2007) ja vaikeuttavan heidän työskentelyään (De Wet 2010a; Fisher & Kettl 2003). Voidaankin olettaa, että opettaja, joka voi huonosti kokemansa kiusaamisen vuoksi, ei pysty myöskään tukemaan oppilaiden työskentelyä ja hyvinvointia niin hyvin kuin haluaisi. On myös mahdollista, että kiusaamista kokenut opettaja ei pysty tekemään yhteistyötä oppilaiden vanhempien kanssa toivotulla tavalla. Opettajiin kohdistuvasta vertaisrajat ylittävästä kiusaamisesta koituukin huomattavaa haittaa koko kouluyhteisölle.

Myös monet oppilaat joutuvat koulussa opettajiensa kiusaamiksi. On mahdollista, että oppilaan on erityisen vaikeaa puolustautua kiusaamiselta tilanteissa, joissa hän kokee joutuvansa kiusatuksi sellaisen henkilön toimesta, jolla on häntä kohtaan koulussa huomattavaa muodollista valtaa ja jonka tulisi edustaa koulussa luotettavaa aikuista. Tämänkaltainen kiusaaminen saattaakin asettaa omat erityiset haasteensa kiusatuksi joutuvien oppilaiden selviytymiselle (ks. myös James ym. 2008). Opettajiensa kiusaamiksi joutuneiden oppilaiden kokemuksia olisikin

nuorisotutkimus 2 2011.indd 59 2.9.2011 17:39:09

hyvin tarpeellista valottaa laajemmin tulevissa tutkimuksissa.

Tarkastellut tutkimukset antavat viitteitä siitä, että monissa tapauksissa samat oppilaat, jotka ovat mukana oppilaiden välisissä koulukiusaamistilanteissa, kiusaavat myös opettajiaan (Kauppi & Pörhölä 2010) tai joutuvat oppilastovereitaan useammin henkisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi koulun henkilökunnan taholta (Khoury-Kassabri 2009). Lisäksi joissain tapauksissa oppilaidensa kiusaamiksi joutuneet opettajat arvioivat, että oppilaat ovat vastaavasti saattaneet kokea heidän viestintänsä kiusaamisena (Terry 1998). Opettajien oppilaisiin kohdistaman kiusaamisen osalta on havaittu myös pysyvyyttä kiusatun oppilaan roolissa lukuvuodesta toiseen (Brendgen ym. 2006). Tutkimukset viittaavat myös esimerkiksi siihen, että opettajien omilla koulukiusaamiskokemuksilla on yhteys vertaisrajat ylittävään kiusaamiseen, jonka osapuolina he ovat myöhemmin opettajan roolissa (Twemlow ym. 2006). Koulun vertaistasolla ilmenevät ja vertaisrajat ylittävät kiusaamissuhteet muodostavatkin mielenkiintoisen verkon. Tulevissa tutkimuksissa olisi tarpeellista selvittää aiempaa laajemmin esimerkiksi sitä, miten oppilaiden koulukiusaamiskokemukset ja kokemukset vertaisrajat ylittävästä kiusaamisesta ovat yhteydessä toisiinsa.

Oppilaiden ja opettajien ohella myös oppilaiden vanhempien rooli kouluyhteisössä on monin tavoin merkittävä. Siitä huolimatta oppilaiden vanhemmat on huomioitu kiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa varsin harvoin. Kiusaamiseen keskittyneissä tutkimuksissa oppilaiden vanhemmat on huomioitu lähinnä selvitettäessä, ovatko he tietoisia lastensa koulukiusaamisongelmista (esim. Fekkes & Pijpers & Verloove-Vanhorick 2005; Whitney & Smith 1993). Jossain määrin on selvitetty myös sitä, millaisia asenteita vanhemmilla on koulukiusaamista kohtaan (Eslea & Smith 2000) tai millainen käsitys vanhemmilla on oman lapsensa toiminnasta oppilaiden välillä ilmenevissä kiusaamistilanteissa (Kauppi & Pörhölä 2008). Vastaavaa tietämystä siitä, miten vanhemmat ymmärtävät koulun vertaisrajat ylittäviä kiusaamisprosesseja, ei ole.

Oppilaiden vanhemmat eivät ole koulun kiusaamisongelmissa vain sivustaseuraajia. Opettajat kokevat varsin monimuotoista kiusaamista oppilaiden vanhempien taholta (Kauppi & Pörhölä 2009b). Ei kuitenkaan tiedetä esimerkiksi sitä, missä määrin opettajia kiusaavien vanhempien lapset ovat mukana koulukiusaamistilanteissa. Ei myöskään tiedetä, kuinka usein opettajat kokevat kiusaamista sekä oppilaiden että heidän vanhempiensa toimesta. Koko kouluyhteisössä ilmenevän kiusaamisen tarkasteleminen aiempaa laajemmin auttaisikin selventämään näitä tärkeitä kysymyksiä. Tämänkaltainen tietämys olisi erittäin tarpeellista opettajainkoulutuksessa, oppilaiden ja opettajien hyvinvoinnin tukena sekä kiusaamisen vähentämiseen tähtäävien interventio-ohjelmien kehittämisessä.

Viitteet

1 Artikkeli perustuu Teemu Kaupin tekeillä olevaan puheviestinnän väitöskirjatutkimukseen, jota ohjaa Maili Pörhölä. Artikkelin valmistelua ovat tukeneet Suomen Kulttuurirahasto ja Jyväskylän yliopisto.

Lähteet

Benefield, Jane (2004): Teachers – the New Targets of Schoolyard Bullies? Julkaisematon tutkimusraportti "Paper presented to NZARE (New Zealand Association for Research in Education) November 2004." Http://ppta.org.nz/index.php/collectiveagreements/hours-of-work/doc_details/156-teachers-the-new-targets-of-schoolyard-bullies. (Viitattu 8.3.2011.)

Benson, Katherine A. (1984): Comment on Crocker's "An analysis of university definitions of sexual harassment." Signs: Journal of Women in Culture and Society 9 (3), 516–519.

nuorisotutkimus 2 2011.indd 60 2.9.2011 17:39:09

Blase, Joseph & Blase, Jo (2003): Breaking the Silence: Overcoming the Problem of Principal Mistreatment of Teachers. Thousand Oaks, CA: Corwin press.

Branch, Sara (2006): Upwards Bullying: An Exploratory Study of Power, Dependency and the Work Environment for Australian Managers. Julkaisematon väitöskirjatutkimus Griffith Business School, Griffith University, Brisbane, Australia.

Brendgen, Mara & Wanner, Brigitte & Vitaro, Frank (2006): Verbal Abuse by the Teacher and Child Adjustment from Kindergarten through Grade 6. Pediatrics 117 (5), 1587–1598.

Casarjian, Bethany E. (2000): Teacher Psychological Maltreatment and Students' School-Related Functioning. Dissertation Abstracts International Section A. Human Social Science 60, 4314.

Cemaloglu, Necati (2007): The Exposure of Primary School Teachers to Bullying: An Analysis of Various Variables. Social Behavior and Personality 35 (6), 789–802.

Chan, John H. F. (2009): Where is the Imbalance? Journal of School Violence 8 (2), 177–190.

Chen, Ji-Kang & Astor, Ron Avi (2009): Students' Reports of Violence against Teachers in Taiwanese schools. Journal of School Violence 8 (1), 2–17.

Craig, Wendy. M. & Harel, Yossi (2004): Bullying, Physical Fighting and Victimization. Teoksessa Candace Currie & Chris Roberts & Antony Morgan & Rebecca Smith & Wolfgang Settertobulte & Oddrun Samdal & Vivian Barnekow Rasmussen (toim.) Young People's Health in Context. Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Study: International Report from the 2001/2002 Survey (Health Policy for Children and Adolescents, No. 4.) Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 133–144.

DeSouza, Eros & Fansler, A. Gigi (2003): Contrapower Sexual Harassment: A Survey of Students and Faculty Members. Sex Roles 48 (11/12), 529–542.

De Wet, Corene (2010a): Victims of Educator-Targeted Bullying: A Qualitative Study. South African Journal of Education 30 (2), 189–201.

De Wet, Corene (2010b): The Reasons for and the Impact of Principal-on-Teacher Bullying on the Victims' Private and Professional Lives. Teaching and Teacher Education 26 (7), 1450–1459.

Dworkin, Anthony Gary & Haney, C. Allen & Telschow, Ruth L. (1988): Fear, Victimization, and Stress among Urban Public School Teachers. Journal of Organizational Behavior 9 (2), 159–171.

Dzuka, Jozef & Dalbert, Claudia (2007): Student Violence against Teachers: Teachers' Well-Being and the Belief in a Just World. European Psychologist 12 (4), 253–260.

Einarsen, Ståle (1999): The Nature and Causes of Bullying at Work. International Journal of Manpower 20 (1/2), 16–27.

Einarsen, Ståle & Hoel, Helge & Zapf, Dieter & Cooper, Cary. L. (2003): The Concept of Bullying at Work: The European Tradition. Teoksessa Ståle Einarsen & Helge Hoel & Dieter Zapf & Cary. L. Cooper (toim.) Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. London: Taylor & Francis, 62–78.

Ellonen, Noora (2008): Väkivalta instituutiossa. Teoksessa Noora Ellonen & Juha Kääriäinen & Venla Salmi & Heikki Sariola: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset: tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. (Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 17/2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja no. 87). Tampere, 115–123.

Eslea, Mike & Smith, Peter K. (2000): Pupil and Parent Attitudes towards Bullying in Primary Schools. European Journal of Psychology of Education 15 (2), 207–219.

Fekkes, Minne & Pijpers, Frans I. M. & Verloove-Vanhorick, S. Pauline (2005): Bullying: Who does What, When and Where? Involvement of Children, Teachers and Parents in Bullying Behavior. Health Education Research 20 (1), 81–91.

Fisher, Kathleen & Kettl, Paul (2003): Teachers' Perceptions of School Violence. Journal of Pediatric Health Care 17 (2), 79–83.

Gordon, Tuula & Holland, Janet & Lahelma, Elina (2000): Making Spaces: Citizenship and Difference in Schools. Houndmills: Macmillan.

Graham, Sandra & Juvonen, Jaana (2002): Ethnicity, Peer Harassment, and Adjustment in Middle School: An AExploratory Study. Journal of Early Adolescence 22 (2), 173–199.

Grauerholtz, Elizabeth (1989): Sexual Harassment of Women Professors by Students: Exploring the Dynamics of Power, Authority, and Gender in a University Setting. Sex Roles 21 (11/12), 789–801.

Hamarus, Päivi (2008): Koulukiusaaminen ilmiönä: Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 288. Jyväskylän yliopisto.

Isotalo, Panu (2006): Lehtori Janssonin kiusaus: Fenomenografinen näkökulma opettajien käsityksiin opettajien välisen työpaikkakiusaamisen syistä, seurauksista ja ennaltaehkäisystä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, 243.

James, Deborah J. & Lawlor, Maria & Courtney, Pat & Flynn, Ann & Henry, Bernie & Murphy, Niamh (2008): Bullying Behaviour in Secondary Schools: What Roles do Teachers Play? Child Abuse Review 17 (3), 160–173.

Kauppi, Teemu & Pörhölä, Maili (2008): Miten minun lapseni kohtelee vertaisiaan? Vanhempien käsityksiä

nuorisotutkimus 2 2011.indd 61 2.9.2011 17:39:09

oppilaiden toiminnasta koulukiusaamistilanteissa. Nuorisotutkimus 26 (4), 15–25.

Kauppi, Teemu & Pörhölä, Maili (2009a): Harassment Experienced by School Teachers from Students: A Review of the Literature. Teoksessa Terry A. Kinney & Maili Pörhölä (toim.) Anti- and Pro-social Communication: Theories, Methods, and Applications (Language as social action, vol. 6.). New York: Peter Lang, 49–58.

Kauppi, Teemu & Pörhölä, Maili (2009b): Harassment Directed at School Teachers by Students' Parents. Julkaisematon esitelmä The 1st Autumn Conference of Interpersonal Communication and Social Interaction Section of ECREA -kongressissa. Tampere, 22.10.2009.

Kauppi, Teemu & Pörhölä, Maili (2010): Peruskoulun opettajat oppilaidensa kiusaamina: kiusaamisen muodot, kohteena olevat opettajat ja kiusaavat oppilaat. Työelämän tutkimus 8 (2), 131–144.

Keashly, Loraleigh & Jagatic, Karen (2003): By any other Name: American Perspectives on Workplace Bullying. Teoksessa Ståle Einarsen & Helge Hoel & Dieter Zapf & Cary L. Cooper (toim.) Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. London: Taylor & Francis, 31–61.

Keashly, Loraleigh & Nowell, Branda L. (2003): Conflict, Conflict Resolution and Bullying. Teoksessa Ståle Einarsen & Helge Hoel & Dieter Zapf & Cary L. Cooper (toim.) Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. London: Taylor & Francis, 339–358.

Khoury-Kassabri, Mona (2006): Student Victimization by Educational Staff in Israel. Child Abuse & Neglect 30 (6), 691–707.

Khoury-Kassabri, Mona (2009): The Relationship between Staff Maltreatment of Students and Bully-Victim Group Membership. Child Abuse & Neglect 33 (12), 914–923.

Khoury-Kassabri, Mona & Astor, Ron Avi & Benbenishty, Rami (2008): Student Victimization by School Staff in the Context of an Israeli National School Safety Campaign. Aggressive Behavior 34 (1), 1–8.

Khoury-Kassabri, Mona & Astor, Ron Avi & Benbenishty, Rami (2009): Middle Eastern Adolescents' Perpetration of School Violence against Peers and Teachers: A Cross-Cultural and Ecological Analysis. Journal of Interpersonal Violence 24 (1), 159–182.

Lahelma, Elina & Palmu, Tarja & Gordon, Tuula (2000): Intersecting Power Relations in Teachers' Experiences of being Sexualized or Harassed by Students. Sexualities 3 (4), 463–481.

Lampman, Claudia & Phelps, Alissa & Bancroft, Samantha & Beneke, Melissa (2009): Contrapower Harassment in Academia: A Survey of Faculty Experience with Student Incivility, Bullying, and Sexual Attention. Sex Roles 60 (5/6), 331–346.

Lewis, Duncan & Sheehan, Michael (2003): Introduction: Workplace Bullying: Theoretical and Practical Approaches to a Management Challenge. International Journal of Management and Decision Making 4 (1), 1–10.

Luopa, Pauliina & Pietikäinen, Minna & Jokela, Jukka (2008): Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. (Opetusministeriön julkaisuja 2008:7). Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm07.pdf?lang=fi. (Viitattu 4.12.2010.)

Matchen, Jim & DeSouza, Eros (2000): The Sexual Harassment of Faculty Members by Students. Sex Roles 42 (3/4), 295–306.

McKinney, Kathleen (1990): Sexual Harassment of University Faculty by Colleagues and Students. Sex Roles 23 (7/8), 421–438.

Olweus, Dan (1993): Bullying at School: What We Know and What We Can Do. Oxford, UK: Blackwell.

Olweus, Dan (1996): Bullying of Students by Teachers. Bergen: Alma Mater Forlag.

Olweus, Dan (2003): Bully/Victim Problems in School: Basic Facts and an Effective Intervention Programme. Teoksessa Ståle Einarsen & Helge Hoel & Dieter Zapf & Cary. L. Cooper (toim.) Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. London: Taylor & Francis, 62–78.

Perusopetuslaki 1998/628, 3 §: Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628. (Viitattu 29.11.2010.)

Perusopetuslaki 2003/477, 7:36 §; 7:36a §; 7:36b §. Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628. (Viitattu 10.5.2010.)

Petersen, George J. & Pietrzak, Dale & Speaker, Kathryne M. (1998): The Enemy within: A National Study on School Violence and Prevention. Urban Education 33 (3), 331–359.

Pottinger, Audrey M. & Stair, Angela Gordon (2009): Bullying of Students by Teachers and Peers and its Effect on the Psychological Well-Being of Students in Jamaican Schools. Journal of School Violence 8 (4), 312–327.

Pure, Rebekah A. (2009): Uncertainty and Psychological Consequences due to Cyberbullying. Teoksessa Terry A. Kinney & Maili Pörhölä (toim.) Anti and Pro-Social Communication: Theories, Methods, and Applications (Language as social action, vol. 6.). New York: Peter Lang, 39–48.

Pörhölä, Maili (2008): Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaissuhteille? Teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008 Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 84, 94–104.

Pörhölä, Maili & Karhunen, Sanna & Rainivaara, Sini (2006): Bullying at School and in the Workplace: A

nuorisotutkimus 2 2011.indd 62 2.9.2011 17:39:10

Challenge for Communication Research. Teoksessa Christina S. Beck (toim.) Communication Yearbook 30. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 249–301.

Rayner, Charlotte & Hoel, Helge & Cooper, Cary L. (2002): Workplace Bullying: What We Know, Who is to Blame, and What Can We Do? New York, NY: Taylor & Francis.

Rayner, Charlotte & Keashly, Loraleigh (2005): Bullying at Work: A Perspective from Britain and North America. Teoksessa Suzy Fox & Paul E. Spector (toim.) Counterproductive Work Behavior: Investigations of Actors and Targets. Washington DC: American Psychological Association, 271–296.

Robinson, Kerry (2000): 'Great tits, Miss!' The Silencing of Male Students' Sexual Harassment of Female Teachers in Secondary Schools: A Focus on Gendered Authority. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education 21 (1), 75–90.

Salmi, Venla & Kivivuori, Janne (2009): Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta 2008 (Verkkokatsauksia 10/2009). Http://www.optula.om.fi/uploads/u1sba5z5n9.pdf. (Viitattu 29.6.2009.)

Smith, Peter K. (painossa): Cyberbullying and Cyber Aggression. Teoksessa Shane R. Jimerson & Amanda B. Nickerson & Matthew J. Mayer & Michael J. Furlong (toim.) Handbook of School Violence and School Safety: International Research and Practice. New York, NY: Routledge.

Terry, Andrew A. (1998): Teachers as Targets of Bullying by their Pupils: A Study to Investigate Incidence. British Journal of Educational Psychology 68 (2), 255–268.

Thibaut, John W. & Kelley, Harold H. (1959): The Social Psychology of Groups. New York: Wiley.

Twemlow, Stuart W. & Fonagy, Peter & Sacco, Frank. C. & Brethour, Jr., John R. (2006): Teachers who Bully Students: A Hidden Trauma. International Journal of Social Psychiatry 52 (3), 187–198.

Van Dick, Rolf & Wagner, Ulrich (2001): Stress and Strain in Teaching: A Structural Equation Approach. British Journal of Educational Psychology 71 (2), 243–259.

Whitney, Irene & Smith, Peter K. (1993): A Survey of the Nature and Extent of Bullying in Junior/Middle and Secondary Schools. Educational Research 35 (1), 3–25.

Zapf, Dieter & Einarsen, Ståle (2005): Mobbing at Work: Escalated Conflicts in Organizations. Teoksessa Suzy Fox & Paul E. Spector (toim.) Counterproductive Work Behavior: Investigations of Actors and Targets. Washington DC: American Psychological Association, 237–270.

nuorisotutkimus 2 2011.indd 63 2.9.2011 17:39:10